

Nelikvidnost je, po mišljenju mnogih, presudan činilac koji "krivi" informacije o stanju u privredi. To što "diže" kamatne stope samo je pojavni oblik utjecaja nelikvidnosti na monetarnu sferu. Nelikvidnost je u svojoj osnovi protupravna emisija novca. Kako postoje lanci nelikvidnosti koji se dnevno umnožavaju to nije moguće reći koliki je ukupan neto učinak - koliko je emitirano novca. Konačno, i najvažnije, nelikvidnost je vidljivi dio realne inflacije slično kao santa leda.

Pravni temelj nastanka problema nelikvidnosti je institucionalna zaštita dužnika poznata u prethodnom sustavu. Valja istaći da u tadašnjim uvjetima nepodmirena potraživanja nisu bila u toj mjeri pogubna kao što je to danas, kada se stvara tržišni ambijent i kada je vlasništvo privatno. Stoga nije slučajno, da je u točki 45. Memoranduma Vlade republike hrvatske iz 1995. godine istaknuto: "jasno će se definirati prioritet vjerovnika, sudski će postupak biti pojednostavljen, i formulirat će se obvezni rokovi za proces likvidacije". Nije slučajno, da se je propustilo realizirati navedeni stav Memoranduma. Naime, njegova realizacija ne bi dopustila da se tada prisutni, i još više nadolazeći, problemi ignoriraju kao što je to bio slučaj proteklih godina.

Gotovo da se nije ništa promijenilo. Naime, u uvjetima samoupravnog socijalizma dužnici su bili maksimalno šticeći kako dospjele obveze ne bi imale tragične posljedice po odnosnog dužnika. Kada bi se stvar odista komplicirala "drugovi" bi u zajednici sa poslovnom bankom našli rješenje. Kako se radilo o društvenom vlasništvu problemi su uvijek bili rješivi. Znamo, da je u uvjetima mekog budžetskog ograničenja i kada se radi o državnim poduzećim ovaj pristup u rješavanju problema rado korišten, jer mu pojavna učinkovitost nije sporna. Međutim, tržišni model privređivanja ima sasvim drugačiju definiciju društvenog rada u odnosu na socijalistički model privredjivanja, bez obzira da li se radi o tipu samoupravnog ili etatističkog modela.

Potrebno je istaknuti da je socijalistički samoupravni model privređivanja uistinu svaki rad učinio društveno potrebnim i korisnim radom, pri čemu nije moguće alocirati rezultate tog pojedinačnog dijela ukupnog društvenog rada.

Kako tržišni model polazi od poznatog vlasnika, to su poznati gubici odnosno dobiti. To znači da točno određena pravna osoba po dužničko-vjerovničkoj osnovi gubi. Kako su vlasnici pravnih osoba fizičke osobe, to se u konačnici gubitak odnosno dobitak prenosi na njih.

Tvrtka se nastoji primjereno zaštititi, odnosno, ukoliko nije u mogućnosti, ukalkulirati rizik koji očekuje iz odnosne poslovne aktivnosti. Iznijeto jasno ukazuje da nemogućnost naplate kredita ili potraživanja (stoga je sporna teza o previsokim kamatama) bilo koje vrste u razumnom roku predstavlja subvenciju dužnicima i po toj osnovi smanjenje profita zbog povećanog i realiziranog rizika. Zato je moguće jasno apostrofirati tvrdnju, da nije moguće tvrdo monetarno budžetsko ograničenje, ako mu nije prethodilo institucionalno "tvrdo budžetsko ograničenje". Dok se pitanje ne razriješi, ostaju rastući rizici i njima primjerene kamatne stope. Pri tome valja naglasiti, da je značajan dio kamatne stope u stvari premija na rizik i kreditori su postali svojevrсни vlastiti osiguravatelji rizika koji proizlaze iz kreditne aktivnosti.

Ovom dodajmo, da povećanje rizika djeluje i na neizvjesnost u smislu (vremenskog horizonta) njezinog povećanja, što kreditore upućuje na preferiranje kratkoročnih u odnosu na dugoročne

plasmene. Ovo ponovno povećava rizik i neizvjesnost i tako se formira dodatna spirala rizika. Sustav, ukoliko nije primjeren modelu privređivanja i nije transparentan, postaje katalizator rastućim rizicima.

Kako bi se odredio način rješavanja ovog složenog problema nužno je ukazati u osnovnim crtama nastajanje nelikvidnosti i identificirati njezin opseg.

Početak priče je povećanje obveza prema dobavljačima čiji su pojavni oblici, sukladno pregovarajućoj snazi, produljenje rokova naplate, podizanje cijena, mjenjanje dobavljača, itd. Kako su neplatiše kupci tih istih dobavljača ovi sve teže izmiruju svoje obveze prema svojim dobavljačima. Priča počinje u granama, koje imaju najmanju profitnu maržu (čitaj: najveću troškovnu presiju). Nelikvidnost se polako širi na druge grane brzinom koja je određena matricom proizvodne međuovisnosti.

Kako dobavljači rastu tako i kupci rastu u bilancama stanja privrednog entiteta što se tokom vremena povećava za nepodmirena potraživanja radnika koji ne dobivaju svoje plaće. Konačno kada je račun blokiran, država također nije u stanju naplatiti svoja potraživanja po osnovu poreza i dopirnosa. Učinak je poslovna blokada odnosnog entiteta.

Prema tome, kada govorimo o nelikvidnosti govorimo o pojavnom obliku realne inflacije koja je samo dio te ukupne inflacije. To je, ujedno, i odgovor zašto se ovaj problem nije rješavao, već ostavljao "boljim vremenima".

Trgovina na malo zbog svojih likvidonosnih učinaka je bila posebno atraktivna u procesu pretvorbe. Kako je priliv likvidnosti bio osiguran to je "upravljanjem" na strani nabavki omogućavao razne poslovne kombinacije. U tome se je pretjeralo, pa su i tradicionalno likvidni sustavi postajali nelikvidni do te mjere, da je uspostavljena trampa: roba za robu.

Polako ali sigurno dio nelikvidnosti prelazi u bankarski sustav najprije kratkoročnim kreditnim linijama koje u tim i takvim uvjetima postaju najprije dugoročni a potom nenaplativi krediti. Strane banke, imajući u vidu praćenje određenih privrednih aktivnosti sukladno svojim ciljevima, uglavnom su pošteđene tih događanja što im povećava konkurentnost. Da je kojim slučajem senzibilitet "nacionalnih" poslovnih banka bio manji, problem bi zasigurno bio još vidljiviji. Tek kada su i same banke došle u ozbiljne teškoće smanjile su svoju kreditnu aktivnost i danas se suzdržavaju koliko je to, zbog rastućih troškova, moguće od kreditne aktivnosti.

Ipak posebno valja istaknuti značjan udar na nelikvidnost, i njezino dinamiziranje, uvođenjem poreza na dodanu vrijednost. Porez na dodanu vrijednost u odnosu na porez na promet u maloprodaji ima značajne likvidne učinke, jer se primjenjuje na svaku fazu a ne samo u fazi prometa. Postoji, međutim, još značajniji likvidni učinak poreza na dodanu vrijednost a očituje se u oporezivanju zaliha. Oporezivanje zaliha jest novi troškovni i likvidonosni udar za odnosnu tvrtku. Ako se pretpostavi da su ukupne zalihe na nivou trećine domaćeg proizvoda koji se ocjenjuje na nivou 20 milijardi dolara, tada je jasno, da se radi o troškovnom i likvidonosnom udaru od govtovo milijardu i po dolara ili gotovo deset milijardi kuna. 1998. godine je izvršen rebalans proračuna upravo temeljem navedenog porasta poreznih prihoda od oporezivanja zaliha. Jasno da bi povećanje porezne stope poreza na dodanu vrijednost ponovno dodatno

oporezovalo zalihe. Smanjenje porezne stope bi imalo suprotan učinak. Iz navedenih razloga možemo utvrditi, da je smanjenje porezne stope poreza na dodanu vrijednost odista vrlo složen posao i moguće ga je ostvariti jedino u uvjetima suficita, što nije realna pretpostavka u Hrvatskoj u srednjem roku.

Svako povećanje poreza i doprinosa ima za učinak istiskivanje likvidnosti ali i realni troškovni udar na poreznog obveznika. Kako proračun iz godine u godinu raste jasna je uloga države u nastanku i dinamiziranju nelikvidnost. Adam Smith je u svojim poznatim načelima ukazao na nužnost da "Svaki porez treba da se ubire u vrijeme ili na način na koji je najvjerojatnije da će poreznom obvezniku biti najzgodnije da ga plati.". Ovo najmanje znači da valja porez naplatiti temeljem naplaćene a ne fakturirane realizacije.

Kao što je iz iznesenog vidljivo država je po više osnova aktivni sudionik današnjeg stanja. Rješenje ovog vrlo složenog problema kao što je vidljivo iz analize nije niti lako niti jednostavno. Nema dileme, da će rješavanje ovog problema iziskivati i značajna sredstva.

Prvi korak u rješavanju problema je svakako institucionalno ograničenje što znači, da je ugovor obvezno ispuniti na ugovoreni način. U tom smislu posebna je uloga sudstva. Dakle, nužno je učinkovito rješavati odnose vjerovnik - dužnik i tako transparentno pokazati, da se takva aktivnost neće tolerirati, odnosno da se ne isplati.

Istovremeno je nužno, da se ustanove prava i obveze države te da se iste rješe na najpovoljniji način. Nepodmireni dio država mora podmiriti obveznicama (vremensko razgraničenje obveza) koje su materijalno pokrivena kako bi ih bilo moguće plasirati i na inozemno tržište. Šumski fond i prirast po osnovu tog fonda je svakako moguće rješenje. Ovome treba pridodati i nekretnine ali ne i porezne prihode.

U drugom koraku neophodno je da se identificiraju najznačajniji sudionici nelikvidnosti te da se case by case razriješe njihova prava i obveze. Ukoliko posjeduju imovinu valjalo bi emitirati materijalno pokrivena dionice. Za tvrtke od značaja za zemlju u cjelini (po bilo kojem transparentnom kriteriju) država bi morala preuzeti te i takve tvrtke. Preostali dio mogao bi biti predmetom kupoprodaje potraživanja što ne bi trebalo biti neinteresantno ukoliko bi se povećala učinkovitost sudstva.

Zaključno valja istaknuti da problem nepodmirenih potraživanja ne dozvoljavaju odgodu. Njihovo povećanje zabrinjava jer su nesagledive posljedice po cjelokupno gospodarstvo. Nelikvidnost izravno utječe na okošatavanje privredne strukture čime bitno smanjuje šansu izlaska iz duboke krize u kojem je naša privreda. Treba istaknuti, da nije moguće uspostaviti tržište kapitala ukoliko je prisutna ova i ovakva nelikvidnost. Naime, nije moguće zamisliti proširenu reprodukciju u uvjetima kada nije moguće osigurati ni prostu (u 1999. godini suženu) reprodukciju. Nelikvidnost naprosto eliminira tržište kapitala.

Problemi su odista složeni. Prisutni problemi oko veličine i strukture Proračuna za 2001. godinu samo su trenutno najvidljiviji slučaj. Ima li se, pak, u vidu da je porezni kapacitet hrvatske privrede relevantno manji od usvojenog Proračuna jasno je da samo kreativna odlučnost omogućava rješavanje nagomilanih problema.

Nelikvidnost - ostatak prošlosti

Autor Guste Santini

Četvrtak, 05 Travanj 2001 12:36
